

УДК 811.124`276.6`22:616.31

TERMINOLOGICAL VERBALIZATION OF CONCEPTS WITH THE SOMATIC COMPONENT «MOUTH» IN LATIN MEDICAL TERMINOLOGY**ТЕРМІНОЛОГІЧНА ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ПОНЯТЬ З СОМАТИЧНИМ КОМПОНЕНТОМ «РОТ» В ЛАТИНСЬКІЙ МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ**

Synytsia V. G./Синиця В.Г.

c.philol.s., as.prof./к.філол.н., доц.

ORCID ID 0000 – 0002-4132-7494

*Bukovinian State Medical University, Chernivtsi, Teatralna Sq., 2, 58000/
Буковинський державний медичний університет, Театральна площа, 2, 58000*

Анотація. Статтю присвячено дослідженню латинських анатомічних та клінічних термінів з денотатом «рот» латинського та грецького походження. Визначено місце досліджуваних компонентів-соматизмів в структурі складних і складених термінів, морфологічну належність однослівних похідних термінів з означеними компонентами, спроможність сполучатися з іншими лексичними одиницями в складі аналітичних номінацій. Встановлено, що сфера функціонування іменника *os, oris n* та терміноелемента *-or(o)* обмежується анатомічною термінологією, а компонент *stomat(o)*- продуктивний у клінічній термінології.

Ключові слова: латинська медична терміносистема, соматичний компонент «рот», анатомічна термінологія, клінічна термінологія, структура складних і складених термінів з соматичним компонентом.

Постановка проблеми.

Соматична лексика на матеріалі різних мов неодноразово викликала зацікавлення мовознавців. Найбільша кількість публікацій пов'язана з дослідженням фразеологічних одиниць з компонентами-соматизмами (Мойсеєнко Л.,2015; Патен І.,2015; Словська Ю., 2019; Чаєнкова О., 2020). Щодо медичної термінології, то, насамперед, треба звернути увагу на низку публікацій Г. Германович (2016, 2017, 2018, 2019, 2021), присвячених медичним термінам з різними соматичними компонентами в українській мові. На жаль, питанню функціонування термінів з соматичним компонентом у латинській медичній термінології приділяється незаслужено мало уваги, незважаючи на визнаний статус латинської мови як мови-донора у формуванні міжнародної медичної термінології.

Мета дослідження.

Дослідити та описати з позиції словотворення анатомічні та клінічні терміни, до складу яких входить соматичний компонент «рот», представлений у латинській медичній термінології двома лексемами: іменником латинського походження *os, oris n* і іменником грецького походження *stoma, atis n*; простежити сферу функціонування термінологічних сполучень з цими субстантивами, їхню етимологію, виокремити можливі синтаксичні конструкції з метою подальшого вивчення засад сучасного термінотворення. Результати дослідження можуть бути використані також для інтенсифікації навчального процесу з дисципліни «латинська мова» для студентів першого-другого курсів медичних факультетів.

Об'єкт дослідження: латинські анатомічні та клінічні терміни з соматичним компонентом «рот».

Використані методи дослідження: суцільна вибірка, описовий, компонентний та етимологічний аналіз.

Фактичний матеріал дібрано з навчального видання за редакції Черкасова В.Г. [1, с. 53-54], українсько-англійського ілюстрованого медичного словника Дорланда [2, с. 2248-2253] та українсько-латинсько-англійського медичного енциклопедичного словника в 4-х томах/укл. Петрух Л., Головка І.[3, с. 473-475].

Виклад основного матеріалу.

Сучасна латинська медична термінологія послуговується двома лексемами на позначення соматичного компонента **rot**. Обидва субстантиви відносяться до середнього роду третьої відміни латинських іменників, однак один із них - **os, oris n** - латинського, інший - **stoma, atis n** - грецького походження. В якості міжнародних компонентів композитних термінів використовуються відповідно **or(o)-** та **stomat(o)-**, які вказують на зв'язок з ротом. Як показало дослідження, сфера функціонування означених вище іменників не пересікається. Термін **os, oris n** в якості самостійної номінативної одиниці або як компонент терміносполуки, а також низка похідних композитних утворень з компонентом **or(o)-** панують в царині анатомічної термінології; інтернаціональний початковий терміноелемент **stomat(o)-** активний в процесі утворення клінічних термінів.

В анатомічній номенклатурі терміни, пов'язані з поняттям рот, зібрані під кодом A05.1.00.001 та вміщують вісім термінологічних сполучень, шість з яких представлені двослівною синтаксичною конструкцією «неузгоджене означення». До них відносяться: **rima oris** (A05.1.00.004) - ротова щілина: зовнішній отвір порожнини рота, обмежений губами», **cavitas oris** (A05.1.00.001) - ротова порожнина: простір у нижній частині лица, який відкривається спереду ротовою щілиною і з'єднується з горлом», **vestibulum oris** (A05.1.00.003) - присінок рота: передня частина порожнини рота, обмежена зовні щоками й губами, зсередини - зубами й комірковими відростками щелеп, **angulus oris** (A05.1.00.013) - кут рота: місце сполучення верхньої губи з нижньою з кожного боку ротової щілини, **labia oris** (A05.1.00.005) - губи рота: дві м'язові складки, що обмежують ротову щілину, **glandulae oris** (A05.1.02.001) - ротові залози.

До анатомічних відносимо низку термінів, складних ад'єктивів, з початковим компонентом **or(o)-**, які вказують одночасно на належність до рота і іншої анатомічної структури: **oronasalis, e**; **oromandibularis, e**; **oromaxillaris, e**; **orotrachealis, e**; **orolingualis, e**; **oropharyngeus, a, um**. За етимологією чотири композитні прикметники є латинського походження (**os, oris n** лат. + **nasus, i m** лат.; **os, oris n** лат. + **mandibula, ae f** лат.; **os, oris n** лат. + **maxilla, ae f** лат.; **os, oris n** лат. + **lingua, ae f** лат.), а два - латино-грецького походження (**os, oris n** лат. + **trachea, ae f** грец.; **os, oris n** лат. + **pharynx, ngis m** грец.).

Відносний прикметник **oralis, e** зафіксований у двох термінологічних сполученнях: двослівному узгодженому означенні **fossa oralis** (ротова ямка) і

трислівному терміні зі змішаним типом означення *pars oralis pharyngis* (ротова частина горла). Доречно зауважити, що обидва ці терміни мають синонімічні назви, утворені за рахунок використання грецького початкового терміноелемента **stomat(o)-**. Отже, двослівному термінові *fossa oralis* відповідає двокомпонентний грецький композит *stomatodeum* чи його варіантна форма *stomodeum* (*stoma, atis n + odos*); *pars oralis pharyngis* має дві синонімічні назви: однослівний термін латино-грецького походження *oropharynx* та грецький термін-композит *stomatopharynx*. Погоджуємося з твердженням Ірини Кочан, що «синонімія й варіанти в термінології явище не бажане, але цілком реальне, його існування сприяє унормуванню фахової мови, бо з часом одна з одиниць починає домінувати, відсікаючи іншу на другий план» [4]. На нашу думку, однослівні композити *stomodeum/ stomatodeum* та *oropharynx/ stomatopharynx* є більш вдалим утвореннями, вони є компактними, зручними у спілкуванні, легкими для запам'ятовування, зрозумілими завдяки наявності у їхньому складі міжнародних компонентів.

Аналізуючи Медичний ілюстрований словник Дорналда [2] та українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник [3], ми помітили кілька номінацій з компонентом **or(o)-**, які стосуються клінічної термінології. Вони мають відношення до методів обстеження та апаратури, за допомогою якої ці обстеження здійснюються, і етимологічно є латино-грецького походження: *ogoscopia* – огляд і дослідження ротової порожнини, *oropharyngoscopia* – огляд рота й горла, *ogoscopium* – апарат для огляду і дослідження ротової порожнини, *orodilatator*, *oris m* – пристрій для утримання рота відкритим, розширення входу до ротової порожнини (синонім – *dilatatorium oris*). Латино-грецький термін *orosepticus*, *a, um* вказує на важкість перебігу патологічного процесу, що походить з ротової порожнини.

Підводячи підсумок, зауважимо, що Медичний ілюстрований словник Дорналда [2] фіксує шість складених термінів з компонентом **or(o)-**; в Українсько-латинсько-англійському медичному енциклопедичному словнику [3] таких термінів налічується дев'ять. За частиномовною належністю сім лексем є прикметниками, із них дві – це композитні прикметники першої групи, у складі яких наявний суфікс **-is-** (вказує на належність до чогось) або **-e-** (вказує на ознаку предмета за його походженням), та п'ять прикметників другої групи, утворених за допомогою суфікса **-al-/ -ar-**, який вказує на відношення до чогось; п'ять – іменниками, із них два відносяться до першої відміни, один – до другої відміни, два – до третьої відміни. Кількість компонентів досліджуваних термінологічних одиниць коливається від двох (дев'ять прикладів) до трьох (три приклади) одиниць.

Грецький іменник *stoma, atis n* є пізнаваним у клінічних термінах завдяки функціонуванню його в якості початкового терміноелемента **stomat(o)-**, рідше **stom(o)-**, а також у якості кінцевого терміноелемента **-stomia**, який означає утворення штучного отвору в порожнистому органі або нового отвору між двома такими структурами. Семантика терміноелементів мотивована значеннями слова-донора: 1) рот; 2) отвір або щілина на вільній поверхні; 3) отвір, утворений хірургічним способом під час операції. Діапазон

функціонування композитів з означеними терміноелементами простежується, насамперед, у стоматологічній термінології. Вирізняємо терміни, які позначають різні патологічні процеси, як-от: stomatopathia, stomatomycosis, stomatitis, stomatocace, stomatoglossitis, stomatorrhagia, stomatalgia; хірургічне втручання типу stomatoplastica; способи обстеження та інструментарій: stomatoscopia, stomatoscopium, stomatophylaxia, stomatographia; розділ клінічної медицини та фахівців: stomatologia, stomatologia orthopaedica, stomatologia therapeutica, stomatologus. Найчисленнішою є група термінів на позначення різних хворобливих станів. Для прикладу, словникова стаття [3] на позначення запалення слизової оболонки рота вміщує 20 термінологічних словосполучень, які є двослівними утвореннями типу stomatitis medicamentosa, stomatitis vesicularis, у Медичному Ілюстрованому словнику Дорналда [2] кількість подібних сполучень сягає 26 прикладів.

Резюмуючи викладене, зауважимо, що початковий терміноелемент stomat(o)- поєднується тільки з компонентами грецького походження, нами не виявлено жодного композита, де б одним із компонентів були слова латинського чи іншомовного походження. Серед опрацьованих термінів синонімія є досить частим явищем: до stomatalgia синонімічним є paraesthesia mucosae (cavi) oris; до stomatitis herpetica acuta – stomatitis aphthosa acuta; до stomatitis medicamentosa – stomatitis ulceronecrotisans; до stomatodynia – stomatalgia; до stomatonecrosis - noma; до stomatocace – stomatitis ulcerosa; до stomatitis catarrhalis – stomatitis simplex тощо. Переважна кількість досліджуваних термінів стосується підмови стоматології, але в словниках фіксується кілька термінів, які не мають безпосереднього відношення до ротової порожнини, напр., stomatotomia – розтин вічка матки.

Кінцевий терміноелемент -stomia, приєднуючись до назви певної анатомічної структури, у більшості випадків утворює хірургічний термін, що стосується утворення штучного отвору. Напр., cystostomia – штучне утворення зовнішньої нориці на стінці сечового міхура над симфізом у разі звуження чи непрохідності сечівника, однак у складі терміна sacostomia кінцевий терміноелемент -stomia якраз вказує на належність до ротової порожнини і має значення «поганий запах із рота».

Висновки.

Термінологічна компетенція медика полягає у здатності доречно використовувати коректний фаховий термін у певній ситуації. Тому докладне інтенсивне вивчення медичної термінології з позицій когнітивної лінгвістики, з'ясування специфіки використання тих чи інших компонентів в терміносистемах галузевого профілю має позитивно вплинути на точність вербалізації понять на професійному рівні.

Література.

1. Міжнародна анатомічна термінологія (латинські, українські російські та англійські еквіваленти)/ за ред. проф. Черкасова В.Г. Вінниця: Нова книга, 2010. 392 с.

2. Ілюстрований медичний словник Дорланда у 2-х т. Львів: Наутіліус,

2003. Т.2.2688 с.

3. Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник: у 4 т./укл. : Л.І.Петрух, І.М.Головко. К.: Медицина, 2016. Т. 3.742 с.

4. Кочан І. Варіанти і синоніми термінів з міжнародними компонентами. *Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2008. № 620. С. 14–19. URL: http://vlp.com.ua/files/03_38.pdf .15. (дата звернення 16.01.2023)

References.

1. Cherkasov, V.H. (2010). *Mizhnarodna anatomichna terminolohiia (latynski, ukrainski, rosiiski ta anhliiski ekvivalenty)*. [International anatomical terminology (Latin, Ukrainian, Russian and English equivalents)]. Vinnytsia: Nova Knyha. [in Ukrainian].

2. *Iliustrovanyi medychnyi slovnyk Dornalda u 2-kh tomakh.* (2003). [Illustrated medical dictionary in 2 volumes]. Lviv: Nautilus [in Ukrainian].

3. Editor Petrukh L.I. & Editor Holovko I.M. (2016). *Ukrainsko-latynsko-anhliiskyi medychnyi entsyklopedychnyi slovnyk u chotyrokh tomakh.* [Ukrainian-Latin-English medical encyclopedic dictionary in four volumes.] (Vols. 1-4). Kyiv: Medytsyna. [in Ukrainian].

4. Kochan I. (2008) *Varianty i synonimy terminiv z mizhnarodnymy komponentam.* *Visnyk NU «Lvivska politekhnika»*. *Seriia «Problemy ukrainskoi terminolohii»*, 620. 14–19. Retrieved from: http://vlp.com.ua/files/03_38.pdf .15. [in Ukrainian].

Abstract. *The article is devoted to the study of Latin anatomical and clinical terms with the denotation « mouth» of Latin and Greek origin. The place of the investigated components-somatisms in the structure of complex terms is determined, the morphological belonging of one-word derived terms with defined components, the ability to combine with lexical units as part of analytical nominations. It was established that the sphere of functioning of the noun os, oris n and the term element –or(o) is limited to anatomical terminology, and the component stomat(o)- is productive in clinical terminology.*

Key words: *Latin medical terminology, somatic component « mouth», anatomical terminology, clinical terminology, the structure of complex terms with a somatic component*